

A. T. Kuru,
ISLAM, AUTHORITARIANISM, AND
UNDERDEVELOPMENT: A GLOBAL
AND HISTORICAL COMPARISON
(Cambridge University Press, 2019.)

Pripremio: Benjamin Nurkić, MA prava

Knjiga Ahmet T. Kurua "Islam, Authoritarianism, and Underdevelopment: A global and Historical Comparison" predstavlja izuzetno naučno i literalno djelo u domeni društvenih nauka. Autor u ovoj knjizi na sveobuhvatan i inovativan način pristupa problemu "zaostalosti" država sa većinskim muslimanskim stanovništvom za državama Zapada. Također, autor u ovoj knjizi traga za suštinskim odgovorom: zašto su danas države sa većinskim muslimanskim stanovništvom ekonomski, intelektualno, u odsustvu korupcije, u količini demokratije u zaostatku za državama, ne samo Zapada, nego i drugih naprednih država koje su po uzoru na države Zapada izgradile demokratski funkcionalne sisteme. Na samom početku knjige, autor daje zanimljiv uvod u samu knjigu navodeći događaj 1989. godine dok je još uvijek bio dječak, kada je ljetovao sa svojim roditeljima na obali turskog Mediterana. Na doručku tog dana, otac autora ove knjige je bio jako nervozan, a razlog tome je bila rasprava sa prosekularnim generalom Turske armije, koji je tvrdio da su samo protestantske nacije istinski doprinijele razvoju moderne civilizacije, dok je otac autora knjige tvrdio da su i muslimani imali doprinos u razvoju moderne civilizacije. Kasnije, kako autor navodi, i on sam je počeo istraživati tu tematiku, te je pročitao knjigu "The Iron Angels: Birth, History and Power of the Machine from Antiquity to the Time of Goethe", i odmah je rekao svome ocu da zna zašto je Zapad toliko napredniji od muslimanskih država. Odgovor oca je bio da mora pročitati još najmanje deset do petnaest knjiga da bi na to pitanje mogao dati odgovor, i to predstavlja suštinu ove knjige, jer na jednom mjestu daje različite

teze o uzrocima prosperiteta Zapada nad muslimanskim državama, i argumentovano pobija neke ustaljene teze, te istovremeno nudi sasvim nove argumente zašto su muslimanske države većinom autoritarne i “nazadne”. Iz autorovog ugla, njegova knjiga se ne može prikloniti ni zapadnim uobičajenim stavovima u vezi napretka Zapada u odnosu na muslimanske države, ali također autorova se knjiga ne priklanja ni stavovima autora koji dolaze iz muslimanskih država, te zbog toga ova knjiga nudi sasvim nove odgovore na pitanje dekadencije muslimanskih država. Značajan podatak koji se ističe na početku knjigei koji se kroz cijelu knjigu prožima kao jedan od uzroka napretka, a kasnije dekadencija muslimanske misli, je da su između osmog do polovine jedanaestog stoljeća 72,5% muslimanskih učenjaka radili kao trgovci ili u industriji, ili su njihove porodice radile te poslove. U tom kontekstu, ovaj podatak pokazuje zbog čega je tadašnja ulema bila istinski neovisna od države i zašto je postojao razvoj filozofije i drugih nauka kod muslimana. Ako zanemarimo listu mapa i tabela, predgovor, uvod, zaključak, bibliografiju i indeks, knjiga sadrži dva velika dijela unutar kojih se nalazi više poglavlja:

Prvi dio: Sadašnjost (*Present*)

1. Nasilje i mir (*Violence and Peace*);
2. Autoritarizam i demokratija (*Authoritarianism and Democracy*);
3. Socioekonomska nerazvijenost i razvijenost (*Socioeconomic Underdevelopment and Development*);

Drugi dio: Historija (*History*)

4. Napredak: Učenjaci i trgovci - od sedmog do jedanaestog stoljeća (*Progress - Scholars and Merchants: Seventh to Eleventh Centuries*);
5. Kriza: Osvajači - od dvanaestog do četrnaestog stoljeća (*The Invaders - Twelfth to Fourteenth Centuries*);
6. Moć: Tri muslimanska carstva - od petnaestog do sedamnaestog stoljeća (*Power: Three Muslim Empires: Fifteenth to Seventeenth Centuries*);
7. Kolaps: Zapadni kolonijalizam i muslimanski reformisti (*Collapse: Western Colonialism and Muslim Reformists - Eighteenth to Nineteenth Centuries*).

Sada ćemo po poglavljima prikazati značajne dijelove iz knjige, i pokazati zašto je ova knjiga toliko značajna u prikazu uzroka muslimanske

“zaostalosti“ za razvijenim demokratskim državama. U djelu *Nasilje i mir (Violence and Peace)* autor navodi podatak da su od 1994. godine do 2008. godine, na svjetskom nivou, islamističke grupe izvršile tri petine od 204 bombaška napada sa visokim brojem žrtava. U tom smislu, autor navodi teze različitih autora koji krive zapadni kolonijalizam za popularizaciju radikalne interpretacije islama, naročito kod omladine. Također, jedan od argumenata za okrivljavanje zapadnog imperijalizma za buđenje radikalnog islama je da muslimanima koji su živjeli u koloniziranim državama ništa drugo nije preostalo nego da se nasilnim putem bore protiv kolonizacije. Autor ove knjige odbacuje ovu teoriju kao teoriju koja objašnjava cjelokupni islamski radikalizam, navodeći da postoje mnoge muslimanske države koje nisu bile kolonizirane, a gdje je nasilje bilo učestalo, pa tako autor navodi rat između Iraka i Irana, kontinuirani rat između Turske i Kurdistanke radničke partije, te stoga, argument zapadne kolonizacije kao uzroka nasilja među muslimanskim državama, prema mišljenju autora, nije validan. Ali, autor, također dodaje da se u nekim muslimanskim država može primijeniti ovaj argument, ali da se ovaj argument ne može koristiti za objašnjenje veće stope nasilja produkovane od muslimana naspram drugih država. Drugo objašnjenje za veću stopu nasilja među muslimanima autor nalazi u teoretičarima koji nasilje smatraju inherentnim islamskoj religiji. Pa tako se u knjizi navodi stav Max Webera da je islam “ratnička religija“ (*warrior religion*), dok, na primjer, za Lewisa muslimani su antizapadno orijentisani jer su gnjevni zbog toga što su izgubili svoj supremativni položaj o odnosu na Zapad. Autor u potpunosti odbacuje ovu teoriju navodeći da je nasilje multikauzalni fenomen koji se ne može objasniti jednostavnim pozivanjem na vjerske tekstove jer vjerski tekstovi su otvoreni za različita tumačenja. Pa tako, Biblija, na primjer, uključuje brojne odlomke o nasilju. Prema mišljenju autora, načini tumačenja religijskih tekstova su mnogo bitniji, u ovom smislu, od samog postojanja religijskih tekstova. Dalje, autor knjige traži uzroke u ulemi koja je, prema autorovim riječima, svojim djelovanjem uzrokovala rast radikalnog tumačenja vjere. Pa tako autor ističe da ulema dijeli odgovornost za problem pojavljivanja radikalnog tumačenja islama, jer je njihova monopolizacija tumačenja islama dovela do stagnacije muslimanskog intelektualnog života. Kako autor navodi, rezultat toga je da muslimanska društva nisu bila dovoljno intelektualno sposobna da proizvedu učinkovite protivargumente

protiv džihadijsko-selefijske¹ propagande. Također, autor za problem radikalnog islama nalazi uzrok u autoritarnim vlastima u muslimanskim državama, što je uzrokovalo nemogućnost otvorenog dijaloga između različitih ideja, što je konsekventno uzrokovalo pojavu radikalnih skupina koje su promovisale nasilje.

U dijelu rada *Autoritarizam i demokratija (Authoritarianism and Democracy)*, autor objašnjava uzroke rasprostranjenosti autoritarnog tipa vlasti u muslimanskim državama. Kako autor navodi, muslimanske zemlje imaju nesrazmjerno visoku stopu autoritarne vladavine. U 2018. godini, iako su tri petine svih zemalja svijeta klasificirane kao izborne demokracije, u ovu kategoriju svrstano je manje od petine muslimanskih zemalja. Stoga, autor pokušava dati odgovor na pitanje zašto su muslimanske države bliske autoritarnom načinu vladanja. Autor u objašnjavanju muslimanske privrženosti autoritarizmu navodi da bi bilo pogrešno to objasniti time što su muslimanske države odbacile sekularizam kao koncept. U tom smislu, autor se više bazira na utjecaj uleme, islamista i sufijskih šejhova. Autor navodi da su i sekularisti i islamisti u prošlom stoljeću, bez obzira ko je bio na vlasti, težili za autoritarnim načinom vladanja. Uzrok autoritarnog načina vladanja autor pronalazi u savezu uleme i države, gdje ulema dolazi pod kontrolu države i ustvari počinje da služi državi. Tako autor navodi primjer kada je Erdogan 2013. godine neuspješno pokušao zabraniti mješovite studentske domove, Hayrettin Karaman, vodeći islamski učesnik je pokušao opravdati ovaj Erdoganov pokušaj. Na taj način se može i objasniti djelovanje uleme koja je sklapanjem saveza za državom prestala biti kritički nastrojena prema vlasti i postala sredstvo za legitimiziranje postupaka vlasti. Također, autor navodi Ghazalijevu ideju o "naređivanju ispravnog, i zabranjivanju pogrešnog" kao modela koji je osnov za autoritarni način vladanja kod muslimana. Osim toga, autor navodi da se problem muslimanskih država nalazi u tome da se većina zasniva na proizvodnji nafte, a ne od plaćanja poreza od strane naroda, što onemogućava uspostavljanje demokratskih institucija. Jer, kako autor objašnjava, u demokratiji vlast i narod su međusobno povezani i ovisе jedni o drugim, ali u slučaju muslimanskih država vlast ne ovisi od naroda, nego od prihoda na osnovu eksploatacije nafte, što daje osnov za autoritarni način vladanja.

---

1 Autor koristi ovaj izraz kako bi označio radikalni način tumačenja islama.

U dijelu knjige *Socioekonomska nerazvijenost i razvijenost (Socioeconomic Underdevelopment and Development)*, autor pronalazi uzroke nerazvijenosti muslimanskih država, prvenstveno u negativnom djelovanju uleme koja je, po riječima autora, polovinom jedanaestog stoljeća počela djelovati antiintelektualno i na taj način onemogućavala stvaranje intelektualne elite, ali isto tako autor iste uzroke pronalazi u zapadnom kolonijalizmu. Osim toga, autor objašnjava položaj institucija metodom “začaranog kruga”. Korupcija i nepovjerenje su dva bitna elementa “začaranog kruga”. Većina muslimanskih država ima visok nivo korupcije i nizak nivo povjerenja u institucije države, što autor objašnjava dugogodišnjim djelovanjem institucija u muslimanskim država na bazi korupcije i niskog nivoa transparentnosti. Sa ovim, autor završava dio koji se tiče sadašnjosti, a u drugom dijelu knjige se bavi historijom uspona i dekadence muslimana.

Radi ekonomičnosti prostora u ovom prikazu knjige, dio koji se bavi historijom ćemo iznijeti u kraćem obliku. Autor u ovom dijelu kroz četiri etape prikazuje uspon i pad muslimana. Pa tako, autor kreće od progressa, krize, pa do moći i onda do kolapsa muslimanskih država. Za trenutno stanje muslimanskog svijeta, možda je najbitniji prvi dio koji se tiče progressa muslimana. Autor, u tom smislu, navodi da se progres muslimana zasnivao na slobodnoj intelektualnoj misli i da tada učenjaci nisu ovisili od države, nego da su većinom ovisili od trgovaca koji su ih finansirali. Tadašnja ulema je bila istinski neovisna, i tada dolazi do procvata islamske misli. Ono što je uslijedilo i što je uzdrimalo tu neovisnost su bili invazije Križara sa zapada, te invazija Mongola za istoka. Razorne posljedice koje su ostavile ti pohodi su muslimane okrenuli ka stvaranju vojničkih država koje će moći uspješno braniti muslimane. U tom kontekstu, trgovci gube prvobitnu moć, te pojedinci koji rade za državu dobivaju na većem značaju. Tada se ulema okreće saradnji sa državom stvaranjem saveza, što će uzrokovati stvaranje ortodoksnih tumačenja islama, što će oslabiti intelektualno djelovanje kod muslimana. Moć koju je imalo Osmansko Carstvo se, prema autorovim riječima, zasnivala na vojnoj snazi, dok je Osmansko Carstvo intelektualno u mnogome zaostajalo za zapadnim državama. Autor tu iznosi tezu da je savezništvo uleme sa državom i gubitak moći trgovaca, čiju moć su preuzeli državni službenici, uzrokovalo to da više nije postojao interes za progresivni razvoj ideja kod muslimana. Ulema je u tom smislu služila da legitimizira djelovanje sultana, a pošto su trgovci izgubili svoju moć, više nije imao ko da finansira intelektualni razvoj muslimana.

Najbolji pokazatelj muslimanske inferiornosti naspram zapadnih država toga doba se može vidjeti u štampanju knjiga. Prva knjiga na Zapadu je štampana 1455. godine, dok je prva knjiga printana od strane muslimana u Osmanskom Carstvu printana tek 1729. godine. Autor u zadnjem dijelu objašnjava kolaps Osmanskog Carstva koji je bio prvenstveno uzrokovan intelektualnim zaostatom u odnosu na zapadne države. To je uzrokovalo da su zapadne države kolonizirale dijelove Osmanskog Carstva, te su time potvrdile svoju dominaciju.

Na kraju, autor izdvaja svoje prijedloge za rješavanja krize kod muslimanskog svijeta navodeći rješenje za probleme nasilja, autoritarnosti i nerazvijenosti, kao i dostizanje zapadnih nivoa razvoja. Prema autorovim riječima, muslimani bi trebali uspostaviti kompetitivni i meritokratski sistem, a to bi zahtijevalo, kako autor dalje navodi, znatno socioekonomske i političke reforme sa ideološkim i institucionalnim izmjenama. Da bi se takva reforma dogodila, muslimanima su potrebni kreativni intelektualci i neovisna buržoazija, koja može uravnotežiti moć uleme i državnih vlasti. Za kraj, osnovna poenta ove knjige je da muslimanska dekadencija nije plod djelovanja vanjskih faktora, niti neke transcendentne sile, nego da za dekadenciju muslimana postoje jasni razlozi koji su izneseni u ovoj knjizi, a spoznavanje tih razloga je izuzetno bitno za budućnost muslimana jer ako ih spoznaju na pravi način, tada postoji mogućnost da muslimanske države po uzoru na države Zapada uspostave moderne demokratske države bazirane na vladavini prava.